

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-37>

УДК 334.722

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В СЕЛАХ І СЕЛИЩАХ УКРАЇНИ ТА МОДЕЛІ ЇХ ІННОВАЦІЙНОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ

CONCEPTUAL ASPECTS OF FORMATION OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN VILLAGES AND VILLAGES OF UKRAINE AND MODELS OF THEIR INNOVATIVE MANAGEMENT

Ільченко Вікторія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,
Університет митної справи та фінансів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5414-1429>

Кисельов Владислав Русланович

аспірант,
Університет митної справи та фінансів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7528-785X>

Ilchenko Victoria, Kiselev Vladislav

University of Customs and Finance

У статті досліджено підприємницьку діяльність як організаційно-економічний спосіб господарювання в селах та селищах України. Проаналізовано концептуальні аспекти формування соціального підприємництва в контексті розгляду моделей їх інноваційного господарювання в селах та селищах. Розглянуто галузеві пріоритети проблеми соціалізації господарської діяльності, соціального підприємництва в рамках селозберігаючої моделі. Виділено аспект соціальної відповідальності бізнесових структур як запоруку успішного створення соціально орієнтованого бізнесу інноваційної моделі господарювання. Наведено проблеми формування конкурентного середовища соціального підприємництва в сільському секторі економіки та запропоновано шляхи їх вирішення в контексті моделі інноваційного господарювання.

Ключові слова: соціальне підприємництво, інноваційне господарювання, соціально-економічний розвиток, соціалізація, бізнес.

В статье исследована предпринимательскую деятельность как организационно-экономический способ хозяйствования в селах и поселках Украины. Проанализированы концептуальные аспекты формирования социального предпринимательства в контексте рассмотрения моделей их инновационного хозяйствования в селах и поселках. Рассмотрены отраслевые приоритеты проблемы социализации хозяйственной деятельности, социального предпринимательства в рамках селосохраняющей модели. Выделен аспект социальной ответственности бизнес-структур как залог успешного создания социально ориентированного бизнеса инновационной модели хозяйствования. Приведены проблемы формирования конкурентной среды социального предпринимательства в сельском секторе экономики и предложены пути их решения в контексте модели инновационного предпринимательства.

Ключевые слова: социальное предпринимательство, инновационное хозяйствования, социально-экономическое развитие, социализация, бизнес.

The article examines entrepreneurial activity as an organizational and economic way of managing in the villages and settlements of Ukraine. Socio-economic principles of development of conceptual bases of social entrepreneurship in villages and settlements of Ukraine are connected with the factor of regionalization of economy, natural factors and they should be considered in the focus of features of rural development. The conceptual aspects of the formation of social entrepreneurship in the context of consideration of models of their innovative management in villages and settlements are analyzed. Factors that, according to experts, influence the formation of socially re-

sponsible behavior of social entrepreneurs in the rural sector of Ukraine have been identified. A study of Ukrainian business by the UN was analyzed, where it is stated that half of enterprises do not monitor the social consequences of innovative development. Ensuring the socialization of agricultural entrepreneurship should be in the nature of multifaceted actions to stimulate efficiency, as well as socio-economic performance. The introduction of corporate social responsibility policy is recognized as a factor that increases the profitability of companies. Such responsibility should consolidate the motives of the entrepreneur in improving the welfare of citizens and contribute to the sustainable economic development of the territory. The branch priorities of the problem of socialization of economic activity, social entrepreneurship within the framework of the village-preserving model are considered. The aspect of social responsibility of business structures as a guarantee of successful creation of socially oriented business of innovative business model is highlighted. The problems of forming a competitive environment of social entrepreneurship in the rural sector of the economy are presented and the ways of their solution in the context of the model of innovative management are offered. We came to the conclusion that achieving a sustainable development of social entrepreneurship in villages and settlements can only serve the transition from capitalist to socially oriented economic management, because it is in the countryside successfully combines the factor of self-sufficiency and natural aspect.

Keywords: social entrepreneurship, innovative management, socio-economic development, socialization, business.

Постановка проблеми. Вітчизняний бізнес частіше на глобальному рівні зосереджується на тлі соціально значущих проблем. Соціально орієнтовані підприємства в суспільстві посідають окрему роль та згадуються серед суб'єктів економічної діяльності як «четвертий сектор». Саме ці підприємства і ведуть своє господарювання в контексті інноваційної моделі соціально-економічного розвитку. Так відбувається через те, що посилити значущість підприємницького сектору та адаптувати його до суспільних проблем, корелюючи з ними, можна лише через усвідомлення чіткої соціально відповідальної місії підприємця.

Тобто, можна говорити, що еволюція господарювання в економічному середовищі зумовила виникнення соціального підприємництва в селах та селищах як глобальної інновації. При цьому, важливого значення соціальне підприємництво в селах та селищах набуває поширення завдяки галузевим особливостям та регіональним відмінностям, маючи поступовий розвиток. В процесі функціонування таких підприємств соціально-економічний розвиток можливий лише за тієї умови, що підприємець буде генератором інновацій, а його діяльність буде спрямована на досягнення соціального добробуту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методичні засади розвитку соціального підприємництва в галузях сільського сектору економіки вдало розкриті в працях Ю. Лупенко [9], М. Маліка [10], В. Жука [3]. При цьому, опосередковано але на тлі світових економічних процесів феномен соціального підприємництва розкривають М. Вебер [11], Ю. Норберг [12]. А класичного сприйняття підприємництва в контексті економічності та форми господарювання можна усвідомити, ознайомившись з працями А. Сміта [13], Й. Шумпетера [14], Т. Веблена [15].

Досліджуючи концептуальні основи соціального підприємництва варто зазначити про галузеві пріоритети та проблеми соціалізації господарської діяльності сільського економічного сектору і, на наш погляд, досить цікаву концепцію в цьому русі запропонував М. Юнус [1]. В праці йдеться про те, як зменшити забрудненість навколишнього середовища, подолати безробіття та бідність. Цікавим є саме те, що всі його вчення мають практичну спрямованість щодо соціалізації бізнесових структур за критерієм максимізації доступу бідних верств населення до життєвих благ. Саме в такому і полягає соціалізація підприємництва, інноваційність господарювання та, як наслідок – село збереження [2].

Представники вітчизняної науки у своїх працях здебільшого говорять про національно адаптивні концепції соціального підприємництва в селах та селищах. Відтак, науковець Жук В.М. говорить про те, що люди, які зайняті власною справою та проживають у сільській місцевості, є рушійною силою, адже через капіталізацію власного господарювання формують для села додану вартість [3, с. 38–39]. Але ми вважаємо, що дане питання не достатньо висвітлене та потребує подальшого дослідження, а соціалізацію підприємництва пропонуємо розглядати в контексті інноваційної моделі ведення сільського господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальне підприємництво є інструментом, що забезпечує задоволення постійно зростаючих суспільних потреб через інноваційні моделі господарювання. Сюди ж можна віднести і екологічність, і енергоефективність, і різні природоохоронні програми. Можна сказати, що соціальні підприємці є свого роду кастою інноваційних бізнесменів з переважною метою діяльності – не матеріаль-

ною, а соціальною. Про це ж зазначається і у науковій літературі та говориться, що соціальне підприємництво забезпечує розвиток соціально спрямованих галузей національної економіки (охорони здоров'я, освіти, побутового обслуговування, соціальних явищ) [4; 5]. Так відбувається через те, що такий вид підприємництва заснований на принципі неприбутковості, але попри це він включає в себе різні економічні ризики та засади звичайного підприємництва.

На нашу думку, соціальне підприємництво є вищою формою підприємницької діяльності, де максимізація прибутку є забезпечуючим діяльністю елементом, але не є ціллю. Але ж попри це, найголовнішим чинником сталого розвитку соціального підприємництва в селищах залишиться держава, бо саме вона в змозі законодавчо регулювати процеси функціонування та стимулювати заохочення громадян та неприбуткової діяльності різними програмами та економічними інструментами. Тому вирішення соціальних проблем та формування нового, якісного соціального капіталу є важливим для українського села та являє собою пріоритет соціального підприємництва в ньому.

Підприємницькі структури аграрного сектору економіки були та будуть селозберігаючими, власне в цьому і є їх соціальна відповідальність. Це питання лише актуалізується з часом на тлі зміни векторів державної соціальної політики. На сьогодні досить суттєво змінилися підходи до організації праці в сільській місцевості, до мотивації підприємців та виконання ними своїх соціальних зобов'язань.

Функціонування підприємств в сільському секторі економіки України на сьогодні відповідає капіталістичному способу виробництва, а соціально спрямовані витрати (які до речі є індикатором соціальної відповідальності) здійснюються за залишковим принципом. Тому, на думку авторів, доцільним є вивчення економічних параметрів формування соціальної відповідальності, до яких можна було б віднести динаміку зайнятості, динаміку соціальних витрат та продуктивності праці.

В основі процесу соціалізації підприємств сільського сектору економіки лежить поширення економічних та соціальних структур підприємницького типу, які своєю діяльністю сприяють розвитку сільських територій, при цьому ефект соціалізації відбувається через проблеми створення соціально-спрямованих підприємств та побудови системи соціально спрямованого бізнесу.

Взагалі ж, на нашу думку, соціалізацію підприємництва в селах слід пов'язувати з результатами реалізації їх функцій на благо соціуму, а це є і створення нових робочих місць, і виробництво продовольства, і підтримка розвитку територій, і формування матеріального добробуту. Та вже за результатами можна говорити, що соціалізація є вираженням економічної поведінки суб'єктів господарювання. Відповідно до цього, відбувається процес перетворення капіталістичного підприємництва на соціально орієнтоване, а отже, відбувається процес становлення соціальної економіки.

Соціально-економічні засади розвитку концептуальних основ соціального підприємництва в селах та селищах України пов'язані з чинником регіоналізації економіки, природними факторами та їх потрібно розглядати у фокусі особливостей сільського розвитку, бо товаровиробники залучені не лише до процесу власної господарської діяльності, а й до соціально-економічного забезпечення розвитку ринку та територій. І вже цим самим вони, скажімо, вбудовані в модель життя та господарювання на селі як соціальні агенти та продуктивна сила [6].

Автори вважають за доцільне перебудову державної політики на підтримку малого і середнього соціального підприємництва, адже великі холдинги не потребують підтримки та володіють великими капіталізованими активами, а їх масштабність гарантує сама по собі конкурентоздатність. Малі та середні сільськогосподарські підприємства для України є одним із визначальних факторів сприяння сталому економічному розвитку держави. При цьому їх роль полягає у формуванні соціальної ефективності, економічного добробуту та соціалізації результатів господарювання.

На сьогоднішній день варто виділити й ряд труднощів, які обмежують формування соціального підприємництва в селах. З одного боку, це капіталізація, яка заснована на максимізації прибутку і переважає над соціальними мотивами, з іншого боку – це власне, сам процес розуміння досягнення сталого розвитку сільських територій. До того ж, теперішні реалії говорять й про невідповідність соціального капіталу, інфраструктури сільської економіки та державної політики.

Відтак, експертами виділено фактори, які впливають на формування соціально відповідальної поведінки соціальних підприємців сільського сектору економіки. 62% займає

система морального виховання та освіти, 53,2% – традиції та ментальність, схвалення соціальної поведінки владою лише 44,9%, партнерські стосунки з іншими суб'єктами господарювання 32,9% і приклади розвинутих країн лише 25,9% [7, с. 30].

На жаль, згідно даних дослідження українського бізнесу ООН, в середньому 49,1% підприємств взагалі відслідковують соціальні наслідки інноваційного розвитку, іноді це роблять 29,4% підприємств і лише 5,3% використовують для оцінки чіткі показники [8]. В той час як упровадження політики корпоративної соціальної відповідальності визнано фактором, що збільшує прибутковість компаній.

Соціальне підприємництво в селах та селищах України знаходиться на стадії певного формування та характеризується цілою низкою проблем та питань, які нагально слід вирішувати. До них можна віднести:

– недосконалість, а в деяких випадках і відсутність нормативно-правового забезпечення. Вся проблема полягає в тому, що держава офіційно не визнає інституту спільних підприємств, а отже не сприяє розвитку та вдосконаленню. Окрім того, офіційне виокремлення та узаконення функціонування соціального підприємництва дасть змогу визначити види їх діяльності, мету, завдання, оцінити результативність і доцільність, а також побудувати стратегічні цілі щодо вдосконалення та розвитку такого виду діяльності;

– слабка інформаційна підтримка громадян щодо соціального підприємництва. Насправді, соціальне підприємництво має низку переваг, які не розуміє в повному обсязі навіть бізнес, орієнтований у соціальне русло. Дана ситуація стає просто причиною байдужості громадян до діяльності соціальних підприємств. Саме тому питання щодо інформування громадськості про соціально орієнтовані підприємства, переваги їх розвитку є вкрай актуальним;

– низька, а подекуди відсутня мотивація щодо створення соціальних підприємств. Високі ризики залишаються невід'ємною частиною в процесі діяльності соціальних підприємств, проте має бути чітке ідеологічне переконання в тому, що ефект від власної діяльності буде важливий широкому колу людей. На думку авторів, яскравим прикладом має бути, коли людина вдалого бізнесу могла б надати консультативну підтримку починаючим підприємцям, а держава стимулювати їх певними програмами та соціальними гарантіями;

– недосконала звітність та проблеми публічності. Аби вибудувати довіру між владою та бізнесом, варто сформувати прозору систему звітності щодо діяльності того чи іншого підприємства. На сьогодні ж, відсутність чіткої системи публічної звітності соціальних підприємств гальмує їх розвиток у селах та селищах.

Як бачимо, гальмівних факторів досить багато, але ж попри них, є й низка факторів, які можуть виступити їм на противагу та вирішити ці питання. Відтак, пропонуємо через засоби масової інформації, соціальні мережі та вищі навчальні заклади інформувати населення про соціальне підприємництво. Обов'язковим має стати створення мережі соціальних підприємств, що дасть змогу систематизувати, згрупувати та аналізувати їх діяльність. Звісно, що без вдалого законодавчого врегулювання та дієвих державних програм, які б підтримували безприбуткову діяльність підприємців, неможлива реалізація жодного із запропонованих пунктів. Наразі, досить цікавим в Україні є проект «Заснування соціальних шкільних підприємств у сільській місцевості та малих містах України для заохочення молоді до соціального підприємництва в Івано-Франківській, Житомирській та Донецькій областях», що впроваджується Фондом Східна Європа спільно з німецькою неурядовою організацією ChildFund Deutschlande.V. за фінансової підтримки Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини.

Вважаємо за доцільне створення бізнес-шкіл та проведення різного роду семінарів, які б дали можливість громадам сформувати та втілити свої бізнес-ідеї в життя. Звісно, що запорукою цьому буде високо професійний персонал, а компетентні фахівці могли б надавати постійну консультативну підтримку соціальним підприємцям.

Висновки з проведеного дослідження. Концептуальні аспекти формування соціального підприємництва в селах і селищах України та моделі їх інноваційного господарювання носять характер різносторонніх дій із стимулювання ефективності, енергоощадності, формування відновлюваних систем господарювання, забезпечення соціально-економічного добробуту людини.

Досягненню сталості розвитку соціального підприємництва в селах та селищах може слугувати лише перехід від капіталістичних до соціально спрямованих основ господарю-

вання. Адже саме на селі вдало поєднується фактор забезпечення власної життєдіяльності та природний аспект.

На нашу думку, на засади формування інноваційної моделі господарювання в селах та селищах України впливає посилення соціальної відповідальності бізнесових структур.

На сьогодні ж, соціальне підприємництво на селі визначається лише три орієнтованою діяльністю, а саме ринковою, соціальною та інноваційною, які розвинуті незначною мірою та мають різний ступінь важливості. Але сама остання сприяє реалізації соціальних цілей в некомерційному секторі та є рушійною силою в контексті інноваційної моделі господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Юнус М. Мир трех нулей. Как справиться с нищетой, безработицей и загрязнением окружающей среды / пер. с англ. Москва, 2019. 275 с.
2. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. акад. НАН України, д.т.н., проф., заслуженого діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. Вид. 2-ге, переробл. і доповн. Київ : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2016. 72 с.
3. Жук В. М. Обіг земель сільськогосподарського призначення за селозберігаючою моделлю аграрного устрою України : наукова доповідь. Київ : Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», 2017. 128 с.
4. Сіренко Н. М., Лункіна Т. І. Соціальне підприємництво в Україні: основні аспекти. *Сталий розвиток економіки*. 2016. № 1. С. 5–10.
5. Drayton B. Social entrepreneurs don't want to help. They want to change the world. Interview with Ashoka Founder. – Electronic data. – [Global Site Egon Zehnder, 2017]. URL: http://www.egonzehnder.com/files/drayton_int_2_1.pdf
6. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019&29825> (дата звернення: 27.04.2020).
7. Дейч М., Компаниец В. Факторы формирования стимулирования социально ответственного поведения личности, бизнеса и общества в Украине. *Вестник экономической науки Украины*. 2013. Том 24. Выпуск 2. С. 28–35.
8. Волосковець Н. Ю. Корпоративна соціальна відповідальність підприємств як основа інноваційного розвитку сучасної економіки. *Наукові праці КНТУ. Економічні науки*. 2010. Вип. 17. С. 125–130.
9. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року / Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Булавка О. Г. та ін. ; за ред. Ю. О. Лупенка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2020. 60 с.
10. Малік М. Й. Мотивація виробничої діяльності в аграрній сфері економіки. *Методологія і організація*. Київ : ІАЕ, 1995. 177 с.
11. Вебер Макс. Господарство і суспільство: нариси соціології розуміння / З нім. пер. М. Кушнір. Київ, 2012. 1112 с.
12. Норберг Ю. Прогрес. Десять причин з нетерпінням чекати на майбутнє / пер. з англ. Н. Мельник. Київ, 2019. 188 с.
13. Сміт Адам. Дослідження про природу і причини багатства народів / пер. з англ. О. Васильєв, М. Межевікіна, А. Малівський. Київ, 2018. 736 с.
14. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку: дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. Київ, 2011. 242 с.
15. Веблен Торстейн. Теория делового предприятия / пер. с англ. Москва : Дело, 2007. 288 с.

REFERENCES:

1. Yunus, M. (2019) *Mir trekh nuley. Kak spravitsya s nishchetoy, bezrobotitsey i zagryazneniyem okruzhayushchey sredy* [The world of three zeros. How to cope with poverty, unemployment and pollution]. Moscow, 275 p.
2. Paton, B. (2016) *Natsionalna paradyhma staloho rozvytku Ukrainy* [National paradigm of sustainable development of Ukraine]. Kyiv: DU "Instytut ekonomiky pryrodokorystuvannya ta staloho rozvytku NAN Ukrainy", 72 p.
3. Zhuk, V.M. (2017) *Obih zemel silskohospodarskoho pryznachennia za selozberihaiuchoiu modelliu ahrarynoho ustroiu Ukrainy* [Circulation of agricultural lands according to the village-preserving model of the agrarian system of Ukraine]. Kyiv: NNTs IAE, 128 p.
4. Sirenko, N.M. and Lunkina, T.I. (2016) "Social entrepreneurship in Ukraine: main aspects". *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 1, pp. 5–10.
5. Drayton B. Social entrepreneurs don't want to help. They want to change the world. Interview with Ashoka Founder. Electronic data. [Global Site Egon Zehnder, 2017]. Available at: http://www.egonzehnder.com/files/drayton_int_2_1.pdf

6. President of Ukraine (2019) The Decree "On the Sustainable Development Goals of Ukraine until 2030". Available at: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019&29825> (accessed 27, April 2020).
7. Deich M. (2013) Factors of formation of stimulation of socially responsible behavior of the person, business and society in Ukraine [Text] / M. Deich, V. Kompaniets. *Vestnik ekonomicheskoi nauki Ukrainy*, vol. 24, issue 2, p. 28–35.
8. Voloskovets N.Yu. (2010) Corporate social responsibility of enterprises as a basis of innovative development of modern economy. *Scientific works of KNTU. Economic sciences*, vol. 17, pp. 125–130.
9. Lupenko, Yu.O., Malik, M.Y. & Bulavka, O.H. (2020) Stratehichni napriamy staloho rozvytku silskykh terytorii na period do 2030 roku [Strategic directions of sustainable development of rural areas for the period up to 2030]. Kyiv: NNTs IAE, 60 p.
10. Malik, M.Y. (1995) Motyvatsiia vyrobnychoi diialnosti v aharnii sferi ekonomiky. Metodolohiia i orhanizatsiia [Motivation of production activities in the agricultural sector of the economy. Methodology and organization]. Kyiv: NNTs IAE, 177 p.
11. Veber, Maks (2012) Hospodarstvo i suspilstvo: narysy sotsiolohii rozuminnia [Economy and society: essays on the sociology of understanding]. Kyiv, 1112 p.
12. Norberh, Yu. (2019) Prohres. Desiat prychn z neterpinniam chekaty na maibutnie [Progress. Ten reasons to look forward to the future]. Kyiv, 188 p.
13. Smit, Adam (2018) Doslidzhennia pro pryrodu i prychny bahatstva narodiv [Research on the nature and causes of the wealth of nations]. Kyiv, 736 p.
14. Shumpeter, J.A. (2011) Teoriia ekonomichnoho rozvytku: doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidsotka ta ekonomichnoho tsyклу [Theory of economic development: the study of profits, capital, credit, interest and the economic cycle]. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy, 242 p.
15. Veblen, Torstein (2007) Teoriia delovoho predpriyatya [Business Enterprise Theory]. Moscow: Delo, 288 p.